

За допомогою методики "КОЗ" з'ясувалося, що комунікативні здібності на високому рівні проявляються у 73,4% осіб, на середньому рівні у 6,6%, на низькому у 20,0%. У той час як організаторські здібності проявляються у 60%, на середньому та низькому рівнях у 20,0% осіб (див. Рис.2).

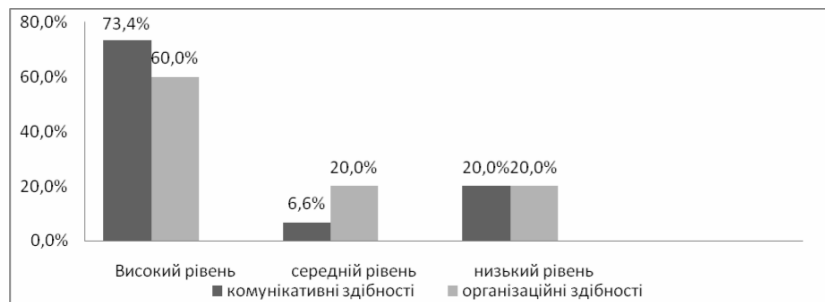

Рис.2. Порівняльний аналіз комунікативних та організаторських здібностей

При вивченні комунікативних та організаторських здібностей за допомогою критерія Фішера методики можна стверджувати, що достовірних відмінностей не виявлено за жодним рівнем. Рівень комунікативних та організаторських здібностей напряму залежить від того, за якою спеціальністю працює жінка-керівник (див. Табл.1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз комунікативних та організаторських здібностей, (%)

Рівні здібностей	Комунікативні здібності	Організаторські здібності	Φ	$p \leq$
Високий рівень	73,4	60,0	1,099	-
Середній рівень	6,6	20,0	-1,575	-
Низький рівень	20,0	20,0	0	-

Високий рівень (комунікативних здібностей – 73,4%, організаторських здібностей 60,0%) притаманний жінкам-керівникам Відділу кримінальної міліції у справах неповнолітніх (ВКМШН); Відділу кадрового забезпечення (ВКЗ); Відділу слідства та дізнання; Відділу громадянства, міграції та реєстрації фізичних осіб (ВГРФО); центру практичної психології, штаб. Зазначене обумовлене особливостями умов праці, а саме діяльністю в системі людина-людина. Їхня праця ґрунтується на спілкуванні, вихованні, навчанні, вивченні, організації та правовій допомозі іншим.

Середній рівень (комунікативних здібностей – 6,6%, організаторських здібностей – 20,0%) притаманний жінкам-керівникам та заступникам жінок керівників Сектору інформаційних технологій (СІТ), Відділу кадрового забезпечення (ВКЗ). Зазначені особи ведуть свою діяльність відповідно до типу людина-знакова система. Їхня праця складається із обліку, сортування, шифрування, розпізнавання різної інформації.

Низький рівень (комунікативних здібностей – 20,0%, організаторських здібностей – 20,0%) спостерігався у жінок-керівників та заступників відділу бухгалтерії, режимно-секретного відділу. Жінки-керівники також здійснюють діяльність відповідно до типу людина-знакова система.

Отже, на основі вище викладеного можна стверджувати, що соціально-психологічні умови значно впливають на становлення професійної успішності жінки-керівника у правоохоронних органах. Саме тому, перш ніж говорити про формування гармонійної особистості у професійній діяльності, необхідно звернути увагу на реструктуризацію самої системи правоохоронних органів та направити зусилля на боротьбу із застарілими стереотипами. І лише потім на виховання нового покоління керівників.

In the article influence of social-psychological terms of professional activity is examined on communicative, organizational and leader qualities of woman-leader in law enforcement authorities.

Key words: woman instruxtress, lan enforcement-agencies, professional progress, gender equality.

Отримано: 16.03.2010

УДК 159. 923.2 – 057.874

І. Хомич

Емоційно-ціннісне ставлення молодших школярів до себе

Стаття присвячена дослідженню особливостей формування ставлення до свого Я в учнів молодшого шкільного віку, аналізу своєрідності самооцінки молодших школярів, причин невідповідності поведінки та сформованих у їхній свідомості моральних уявлень, розкриттю розбіжностей у сприйманні й усвідомленні моральних норм, вимог з боку дорослих та індивідуальним сприйняттям дитини.

Ключові слова: ставлення, самосвідомість, Я-образ, самооцінка, моральні норми, поведінка, молодший школяр.

Стаття посвячена дослідженню особливостей формування відносин до свого Я у учнів молодшого шкільного віку, аналізу особливостей самооцінки молодших школярів, причин невідповідності поведінки та сформованих в їх свідомості моральних представлень, розкриттю розбіжностей в сприйнятті та усвідомленні моральних норм, вимог з боку дорослих та індивідуальним сприйняттям дитини.

Ключевые слова: отношение, самосознание, Я-образ, самооценка, моральные нормы, поведение, младший школьник.

Аналіз праць, присвячених вивченню ставлення людини до самої себе, дозволяє говорити про велике розмаїття психологічних категорій. Можна назвати такі поняття, як “загальнена самооцінка”, “самоповага”, “самосприйняття”, “емоційно-ціннісне ставлення”, “власне самоставлення”, “почуття власної гідності”, “самовпевненість”, “самозадоволення”, “аутосимпатія”, “самоцінність” тощо. Їх зміст розкривається за допомогою таких категорій, як “установка”, “особистісний смисл”, “ставлення”, “атитюд”, “соціальна установка”, “почуття” [4; 10].

Відсутність чіткої термінології призвела до того, що значення наведених термінів більшою кількістю авторів не розмежовується, а вживається як синоніми.

У сучасній психологічній науці загальноприйнятою є теза про те, що категорія “ставлення” є найбільш змістовною для визначення конкретної особистості. Психологи, які плідно займалися питанням ставлення особистості (Л.І.Божович, В.М.Мясищев, Д.М.Узнадзе, В.А.Ядов та ін.), виходили із відомого положення Б.Г.Ананьєва про роль ставлення людини до себе як найважливішого фактору виникнення і стабілізації єдності особистості [1].

Формування самосвідомості та самоставлення відбувається паралельно із загальним емоційним та розумовим розвитком індивіда. Спочатку в дитини з’являється інтерес до зовнішніх соціальних об’єктів та суто емоційне виділення себе серед інших, поступово диференціація “я – інший” закріплюється, і дитина починає “впізнавати” себе, її риси набувають постійності. Але тільки взаємодія дитини з дорослими та однолітками є необхідною передумовою розвитку особистості, оскільки саме таким чином формується певне ставлення до предметів зовнішнього світу та самого себе. Спонтанні самовідчуття самі по собі не можуть сформуватися у цілісний і послідовний образ Я.

Психологічна природа ставлення достатньо складна і різноманітна. Одні дослідники (Б.Г.Ананьєв, Р.В.Павелків) [1; 7]

пов’язують її з активністю, інші (Е.В.Субботський, А.М.Столяренко) [11; 12] – з емоційною сферою, треті – з формою психічної діяльності, найбільш представленою у мотиваційно-емоційній сфері особистості (О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн) [4; 10]. Найчастіше ставлення розглядають як мотиваційно-емоційну спрямованість активності особистості (Р.В.Павелків, Б.Г.Ананьєв, А.Г.Хрипкава) [1; 5; 7].

Найбільш глибокий і різносторонній аналіз проблеми ставлення здійснено у працях Б.Г.Ананьєва, який розглядає дане поняття як базову категорію психології і як вихідну одиницю психологічного аналізу [1].

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб визначити особливості ставлення до свого Я у молодших школярів, причини недостатньої адекватності самооцінки та її слабкої диференційованості.

Задля досягнення мети дослідження були поставлені такі завдання: теоретично визначити систему психологічних умов, що сприяють усвідомленню молодшими школярами власного Я; вивчити рівень розвитку усвідомлення молодшими школярами власних вчинків та дій, прийняття і усвідомлення своєї внутрішньої позиції.

Найперспективнішим у сучасній психології, на наш погляд, є розглядання самоставлення як безпосереднього формування у свідомості людини особистісного смислу “Я”. Базисом такого підходу є ідея про те, що в основі самоставлення лежить оцінка свого “Я”, власних рис по відношенню до мотивів, які виражають потребу в самореалізації.

Самоставлення – це важлива психологічна категорія, яка тісно пов’язана з пізнавальною та моральною сферами особистості і займає центральне місце у психологічній регуляції діяльності. Через зріле ставлення до себе, на думку І.Д. Беха, людина може реально впливати на хід власного життя і життя інших людей, розумно організовувати процес життя, передбачати життєві події та їх результати. На наш погляд, природа самоставлення не замикається внутрішнім простором особистості, а через мотиви пов’язана з реальною життєдіяльністю суб’єкта. Категорія “ставлення” загальна і, на перший погляд, проста “абстракція світу”, якою вільно оперують філософи, психологи, соціологи, математики, лінгвісти та інші дослідники. Ставлення – це ключове поняття весвіту [2].

Сім’я на найбільш важливих для розвитку дитини етапах її життя є спочатку єдиною, а потім – однією з найбільш важливих соціальних груп, до якої дитина залучена, вона найбільше впливає на формування самовідношення [4]. На думку вітчизняних та зарубіжних дослідників, сфера стосунків у сім’ї являє собою джерело

багатьох ускладнень, напруження, хронічних конфліктів та, врешті-решт, глибоких психологічних проблем. У сім'ї дитині складніше уникнути сімейної травми, саме тут вона найбільш піддається впливам з боку інших членів сім'ї, слабкості й недоліки дитини тут проявляються найбільш яскраво [5]. Визначено велику кількість причин, через які сім'я здатна патогенно або позитивно впливати на дитину, а саме на її ставлення як до оточуючих, так і до власної особистості [4].

Розглянемо особливості самовідношення у молодшому шкільному віці.

Молодший шкільний вік, як відомо, охоплює період життя дитини від 6-7 до 10-11 років. Основою для його визначення є час навчання дітей у початкових класах.

Нижня межа цього вікового періоду (6-7 років) пов'язана з переходом до навчання як систематичної та цілеспрямованої діяльності. У перші його місяці ознаки дошкільного дитинства поєднуються з ознаками школяра. Часом це поєднання є досить суперечливим, що проявляється у невідповідності можливостей дитини вимогам життя, особливо вимогам школи і батьків.

Молодший шкільний вік включає в себе "симптом утрати безпосередності", який свідчить, що між бажанням щось зробити і самою діяльністю виникає новий момент – з'ясування, що дасть дитині конкретна діяльність. Цей симптом виявляється як внутрішня орієнтація на те, який сенс може мати для школяра здійснення діяльності: задоволення чи незадоволення своїм становищем у стосунках із дорослими, іншими дітьми. Так уперше виникає емоційно-сміслова орієнтувальна основа вчинку.

Початок шкільного навчання знаменує собою зміну способу життя дитини. Це принципово нова соціальна ситуація розвитку особистості. Перехід до шкільного життя пов'язаний зі зміною провідної діяльності з ігрової на навчальну. Школяр починає усвідомлювати, що він виконує суспільно важливу діяльність – вчиться – і значущість цієї діяльності оцінюють люди, які оточують його. Якщо гра дошкільника була не обов'язковою і батьки могли будь-коли її припинити, з різних причин вважаючи, що дитині вже досить гратися, то навчання є обов'язковою діяльністю, до якої дорослі ставляться з особливою повагою.

Навчальна діяльність має яскраво виражену суспільну значущість і ставить дитину в нову позицію щодо дорослих та однолітків, змінює її самооцінку, перебудовує взаємини в сім'ї. З цього приводу Д. Ельконін зазначав, що навчальна діяльність є суспільною за своїм змістом (у ній відбувається засвоєння усіх надбань культури

та науки, нагромаджених людством), суспільною за своїм сенсом (вона є суспільно значущою), суспільною за своїм виконанням (виконується відповідно до суспільно вироблених норм), вона є провідною у молодшому шкільному віці, тобто у період її формування [6].

У молодших школярів відбувається зміна провідної психічної саморегуляції від мимовільної до свідомо вольової. Шкільне життя вимагає систематичного та обов'язкового виконання дитиною багатьох правил. Вона повинна вчасно приходити до школи, дотримуватися вимог шкільного життя, виконувати завдання на уроці та дома, долати труднощі у навчальній роботі тощо. Дотримання цих правил вимагає вміння регулювати свою поведінку, підпорядковувати довільну діяльність свідомо поставленим цілям.

Становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці охоплює такі фази, як адаптація (приспособлення до нових соціальних умов), індивідуалізація (вияв своїх індивідуальних можливостей і особливостей) та інтеграція (включення у групу ровесників). Школяр потрапляє у зовсім нову для нього групу однокласників, яка є дифузною (взаємопроникною). Цією групою керує педагог. Порівняно з вихователем дитячого садка він є більш референтним (авторитетним) для дітей, оскільки, використовуючи арсенал оцінок, впливає на їхні стосунки з іншими дорослими, передусім з батьками, формує ставлення дорослих до дитини та її ставлення до себе як до "іншого". Фактором розвитку особистості молодшого школяра є не стільки навчальна діяльність, скільки ставлення дорослих до успішності, дисциплінованості, старанності дитини.

Отже, вступ дитини до школи, перехід від сімейного виховання до системи шкільного навчання і виховання є важливим і складним процесом, який супроводжується суттєвими змінами в її житті і розвитку.

Зі вступом дитини до школи її свідомість набуває нового рівня, проявляється як внутрішня позиція. Учень починає самовизначатися як суб'єкт навчальної діяльності, у нього формується Я-образ – результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей (такого, який успішно або неуспішно навчається, якого хвалять чи карають, з яким хочуть або не хочуть товаришувати). У молодшому шкільному віці значно розширюється сфера соціальних контактів дитини, що неминуче впливає на її первинну Я-концепцію – сукупність настанов щодо себе.

Школа сприяє самостійності учня, його емансипації від впливу батьків, надає широкі можливості для вивчення навколишнього

(фізичного і соціального) світу. Дії школяра, порівняно з діями дошкільника, набувають набагато важливішого для нього значення, оскільки він уже змушений сам відповідати за себе. У молодшому шкільному віці вже оцінюються інтелектуальні, соціальні й фізичні можливості дитини. Внаслідок цього школа стає джерелом вражень, на основі яких починається розвиток самооцінки дитини. Тут її досягнення та невдачі набувають офіційного характеру, постійно фіксуються і стають публічними. Це ставить школяра перед необхідністю прийняти позицію оцінного підходу, яка з тих пір пронизуватиме все життя.

На думку Павелківа Р.В., саме в молодшому шкільному віці починає складатися самооцінка дитини, яка опосередковує її ставлення до себе, інтегрує досвід її діяльності та спілкування з іншими людьми. Це є найважливішою властивістю особистості, що забезпечує контроль над власною діяльністю з точки зору нормативних критеріїв, організацію своєї поведінки відповідно до соціальних норм. Самооцінка відображає не тільки знання учня про результати навчальних досягнень, його уявлення про власні можливості у навчальній діяльності, а й ставлення до себе як виконавця вимог учителя, батьків, як до носія нових особистісних якостей (старанності, наполегливості, акуратності, кмітливості та ін.). Учні молодших класів передусім усвідомлюють і оцінюють собі якості, які характеризують їх як школярів. Самооцінка дітей особливо залежить від оцінки їхньої діяльності й поведінки дорослими (батьками, вчителями). Школяр ніби дивиться на себе очима дорослого, визнає його авторитет, незаперечно приймає його оцінки. Тому часто, характеризуючи себе як особистість, учень початкової школи повторює тільки те, що чув про себе від дорослих [8; 9].

Для формування ставлення до свого Я дитині необхідні зовнішня інформація про себе, увага до себе тих, хто її оточує. Тому вона прагне привернути до себе увагу іноді найдивнішими (з погляду дорослого) способами, конфліктує з однолітками, порушуючи дисципліну на уроках.

Для самооцінки молодшого школяра властиві стійкість і недостатня адекватність. Це зумовлене особливістю його самосвідомості, яка полягає в тому, що Я-образ для нього невіддільний від соціально схвалюваних позитивних рис. Учень творить свій образ відповідно до соціальних уявлень про моральні, естетичні та фізичні якості людини. Його емоційно-ціннісне ставлення до себе пов'язане із впевненістю в тому, що він хороший. Переживання та усвідомлення школярем себе як такого, що заслуговує визнання

оточуючих, спонукає його до подальшої активності. Засвоєння морально-етичних норм і вимог людського суспільства є провідним у формуванні самосвідомості. Цей процес перш за все розгортається через спілкування дітей з дорослими та однолітками у процесі різних видів діяльності. При цьому зазначимо, що провідну роль у дієвому засвоєнні моральних норм, як не дивно, відіграє взаємодія не з дорослим, а з ровесником. У контактах з дорослими нормативна поведінка школярів має просоціальну мотивацію, яка є лише первинною ланкою на шляху формування моральної позиції особистості. Реального усвідомлення і прийняття необхідності моральної поведінки в цій ситуації не відбувається.

В онтогенезі можна говорити про диференційований характер засвоєння моральних норм з дорослими і однолітками. Дорослий задає зразки і орієнтири моральних взаємозв'язків, здійснює контроль за їх виконанням. Власне засвоєння моральних норм на основі актуальної орієнтації в їхньому моральному змісті здійснюється у стосунках з однолітками, у практиці кооперації і спільної діяльності. Саме у спілкуванні з однолітками відбувається присвоєння моральних імперативів, перевірка їх на практиці і формування власної моральної позиції. Дорослий задає ці імперативи і забезпечує їх первинне виконання.

У роботі з молодшими школярами важливо враховувати їх оптимізм, здатність бачити в собі передусім хороше, високу самооцінку. Щоб їхнє прагнення зберегти позитивний Я-образ, право на високу самооцінку не перетворилося на гальмо розвитку особистості, не стало джерелом необґрунтованих домагань, слід дбати про гармонію між тим, до чого вони прагнуть, на що претендують (оцінка, ставлення тощо), та їх реальними діями, тобто змістом і способом вияву активності в житті. За значного розходження між прагненням молодшого школяра бути схожим на образ-взірець і його поведінкою, яка має егоїстичне спрямування, але недостатньо засуджується оточенням, у нього поступово формується ілюзорна, далека від об'єктивного уявлення про себе, значно завищена самооцінка. Вона провокує хибні способи самоствердження серед однолітків, чинить опір педагогічним впливам, дезорієнтує дитину. Саме тому великого значення слід надавати формуванню адекватної самооцінки дитини при підготовці її до школи, у процесі адаптації до систематичного навчання.

Ще однією особливістю самооцінки учнів молодшого шкільного віку є її слабка диференційованість за змістом. Передусім це проявляється у перенесенні оцінки своєї навчальної діяльності на оцінку моральних чи інших якостей. Якщо в навчальних ситуаціях

учень отримуватиме переважно негативний досвід, це може спричинити формування не тільки негативного уявлення про себе як про учня, а й негативну загальну самооцінку.

Для самооцінки молодших школярів властива також несамокритичність. Вони швидше помічають помилки та недоліки однолітків, ніж власні. Самоусвідомлення особистості, без якого неможливі самокритичність і самоконтроль як свідомі вольові процеси, відбувається опосередковано, через пізнання людей, які її оточують. Усвідомлення іншої людини дається порівняно легше, ніж себе. Тому процес самоусвідомлення особистості дещо відстає від здатності усвідомлювати інших. На ранніх етапах психічного розвитку дитини таке відставання досить помітне. Ця закономірність властива різним формам прояву самосвідомості, передусім самокритичності.

Знання індивідуальних особливостей самооцінки молодших школярів є однією з найважливіших передумов ефективності педагогічного керування їхньою соціально значущою активністю у процесі навчання та виховання. Розвиток емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе, результатом якого є певна самооцінка, відбувається через відображення нею реальних зв'язків з навколишнім світом, які існують завдяки активності особистості. При цьому важливо врахувати, що самооцінка як структурний компонент Я-образу дитини, певний ступінь її емоційно-ціннісного ставлення до себе є постійно діючим мотиваційним фактором у процесі життєдіяльності особистості. Тому, спрямовуючи активність учня, надаючи їй соціальної значущості, можна впливати не тільки на сферу його свідомості, а досягти гармонізації розвитку підростаючої особистості загалом [7].

У процесі формування в учнів початкових класів правильного самоусвідомлення важливо враховувати, що найкраще діти пізнають себе в діяльності, яку виконують. А для правильного розуміння себе, осягнення джерел свого успіху в навчанні їм необхідно навчитися бачити себе збоку. Дитина в молодшому шкільному віці починає замислюватися про підстави того, чому вона думає так, а не інакше. Виникає механізм корекції свого мислення з боку логіки, теоретичного знання. Отже, дитина стає здатною підпорядковувати намір інтелектуальній меті. Діти не тільки краще запам'ятовують, але і здатні задумуватися над тим, як вони це роблять. Тому вже в молодших класах рекомендується спрямовувати увагу дітей на те, як вони працюють, чи достатньо старанні й дисципліновані, чи не марнують свого часу, чи доцільні прийоми використовують для досягнення успіху.

На формування ставлення до свого Я впливає також спільна діяльність, що дає змогу учневі відчутти себе учасником суспільно корисної праці, порівнювати результати своїх старань з успіхами інших, усвідомити свій внесок у загальну справу. Працюючи в колективі, школяр бачить і розуміє, на що він здатний, осмислює не тільки наслідки своєї праці, а й себе в ній. Спільна діяльність формує в дитини уявлення про себе та інших.

Адекватна самооцінка стимулює навчальну активність молодших школярів, їхнє прагнення поліпшувати досягнуті результати, відповідати рівню вимог учителя. Внаслідок створення сприятливої моральної атмосфери у школі, чуйного і водночас вимогливого ставлення до дитини з боку вчителів і батьків, позитивного досвіду школяра у навчальній діяльності у структурі його Я-образу закріплюються суспільно значущі властивості, зростає роль мотивації, спрямованої на підвищення рівня поваги до себе як суб'єкта навчання, встановлюється рівновага між рівнем домагань та можливостями. Завдяки цьому молодший школяр сам починає змінювати зовнішні обставини свого розвитку. За позитивного спрямування дитячої активності це є тією психологічною основою становлення особистості, яка сприяє формуванню потреби у постійному самовдосконаленні.

В період молодшого шкільного віку відбуваються якісні зміни психіки, пов'язані із розвитком самосвідомості. Школяр починає усвідомлювати себе особистістю. І хоча він ще не є нею у сприйнятті дорослих, але вже особистість у власному сприйнятті. Оволодіння комплексом етичних вимог і умінь сприяє особистісному розвитку.

Моральний розвиток молодших школярів відрізняється помітною своєрідністю. В їхній моральній свідомості переважають імперативні (наказові) елементи, обумовлені вказівками, порадами і вимогами вчителя. Свідомість фактично функціонує у формі цих вимог, причому при оцінці поведінки діти виходять, головним чином, з того, чого не треба робити. Саме тому вони помічають щонайменші відхилення від встановлених норм поведінки і негайно прагнуть доповісти про них учителю. З цим пов'язана й інша особливість. Гостро реагуючи на недоліки в поведінці своїх товаришів, діти часто не помічають власних і некритично ставляться до себе. Отже, самосвідомість і самоаналіз як компоненти самовідношення у молодших школярів знаходяться на низькому рівні, а їхній розвиток вимагає від учителів уваги і спеціальної педагогічної роботи.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2 т. – М.: Педагогика, 1990. – Т.1. – С.159.

2. Бех І.Д. Моральність особистості у психологічному ракурсі // Філософ. і соціолог. думка. – 1994. – №3-4. – С. 172-184.
3. Эйдемиллер Э.Г. Методы семейной диагностики и психотерапии. Методическое пособие/ Серия “Психодиагностика: педагогу, врачу, психологу. (Вып. 1). – М.: Фолиум, 1996. – 48 с.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1978.
5. Мир детства: Младший школьник / Под ред. А.Г. Хрипковой; Отв. ред. В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1981. – 400 с.
6. Особенности психического развития детей 6-7-летнего возраста / Под ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера. – М., Педагогика, 1988. – 439 с.
7. Павелків Р.В. Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки РДГУ. – Рівне, 2003. – Вип. 26. – С.6-10.
8. Павелків Р.В. Психологические особенности осознания младшими школьниками своего поведения: Автореф. дисс. на соиск. ученой степ. канд. психол. наук: 19.00.07. – К., 1990. – 17 с.
9. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та само-свідомості у дитячому віці. – Рівне: Волинські обереги, 2004. – 247 с.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1989. – 488с.
11. Столяренко А.М. Психология и педагогика. – М.: Юнити, 2001. – 423 с.
12. Субботский Е.В. Формирование морального действия // Вопросы психологи. – 1979. – №3. – С. 47-55.

The article deals with research of peculiarities of forming attitude of own “self” of junior pupils the analysis of junior pupils self-appraisal originality, the reasons of non-conformity of behaviour and moral presentations which were formed in their consciousness, revealing of divergences in perception and realization of moral norms, adult requirments and individual perception of a child.

Key words: attitude, self-consciousness, Self-image, self-appraisal, moral norms, behaviour, junior pupil.

Отримано: 12.03.2010

Вплив акцентуації характеру на девіантну поведінку підлітків

У статті розглянуто психологічні механізми та детермінанти поведінкових відхилень, проаналізовано вплив акцентуацій характеру на формування девіантної поведінки підлітків.

Ключові слова: девіантність, особистість, акцентуації характеру.

В статье рассмотрены психологические механизмы и детерминанты поведенческих отклонений, проанализировано влияние акцентуаций характера на формирование девиантного поведения подростков.

Ключевые слова: девиантность, личность, акцентуации характера.

Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується змінами, що охоплюють усі сфери людського життя. На тлі цих змін саме діти перебувають у найважчому становищі внаслідок несформованості власної системи стійких моральних переконань, ціннісних орієнтацій, що нерідко викликають неадекватну реакцію на події навколишнього життя.

Особливу тривогу викликають факти, що свідчать про зростання проявів девіантності серед загалом законослухняних підлітків і юнацтва. З огляду на це суттєвого значення набуває проблема подолання девіантної поведінки на ранніх етапах її вияву, зокрема в дітей підліткового віку. В цьому віці можна спостерігати досить чіткі симптоми негативних відхилень у поведінці, які за відсутності відповідної корекційної роботи поступово перетворюються в злочинні дії. Упродовж усього історичного шляху розвитку цивілізації простежується розуміння важливості проблеми подолання негативних відхилень у поведінці дітей та значущості моральних настанов у становленні особистості.

Проблематику підліткових акцентуацій характеру і суміжних з нею проблем у вітчизняній психології підліткового віку вивчено досить детально. Ця тема висвітлюється у працях Ю.А.Александровського, М.І.Буянова, В.А.Гур'євої, М.В. Грибанової, О.І.Захарова, І.С.Кона, К.С.Лебединської, О.Є.Лічко, Н.Ю.Максимової, С.І.Підмазіна, К.Н.Поліванової, Ю.В.Попова, А.Н.Прихожан, В.В.Рибалка, О.В.Скрипченка, О.Т.Соколовой, Д.Й.Фельдштейна та інших авторів. Серед зарубіжних досліджень можна відзначити праці К.Леонгарда, а також дослідження, що проводилися в рамках психоаналітичної парадигми (С.М.Джонсон, О.Лоуен,